

Predrag RAŽNATOVIĆ*

NASTAVA ISTORIJE U GIMNAZIJAMA

U svom izlaganju iznijeću neka zapažanja o nastavi istorije u našim gimnazijama, polazeći od saznanja stečenih neposredno u praksi, kao profesor u jednoj od najrazvijenijih gimnazija u Crnoj Gori, Gimnaziji „Slobodan Škerović” u Podgorici. Govoriću o nekim problemima nastave sa kojima se srijeću nastavnici i učenici u praksi: o nastavnicima i učenicima, organizaciji i kvalitetu nastave istorije, nastavnim planovima i programima, udžbenicima i kvalitetu znanja i uspjehu učenika. Želim da ukažem na potrebu stvaranja boljih uslova za unapređivanje nastave istorije i otklanjanje određenih slabosti u nastavi, kao i potrebu korekcije sadašnjih nastavnih programa i dorade udžbenika.

Nastava istorije u gimnazijama Crne Gore ima dugu tradiciju. Od osnivanja prve crnogorske Gimnazije na Cetinju, 1881. godine, kontinuirano je izvođena kvalitetna nastava istorije. Nastava je stalno usavršavana i u dugom periodu ostvarivala svoju vaspitnu i obrazovnu funkciju. Istorija je bila, a i danas je, jedan od fundamentalnih nastavnih predmeta. Ona je decenijama uspješno vršila svoju obrazovnu i vaspitnu funkciju. Naporedo sa razvojem crnogorskog društva i prosvjete napredovala je i usavršavala se nastava istorije i bitno doprinosila podizanju nivoa obrazovanja učenika.

U crnogorskim gimnazijama istoriju su predavali stručni profesori, među kojima je bilo akademika, profesora univerziteta, naučnih radnika, vrsnih pedagoga i metodičara. Ni interesovanje učenika za učenje istorije nije izostajalo. Preko nastave istorije razvijano je patriotsko i humanističko osjećanje, podizan opšteobrazovni nivo učenika. Istovreme-

* Mr Predrag Ražnatović, Gimnazija „Slobodan Škerović”, Podgorica

no, često su vršene promjene u sistemu vaspitanja i obrazovanja. U skladu sa potrebama i zahtjevima društva, mijenjani su nastavni planovi i programi istorije, ali su cilj i zadaci nastave ostajali isti – upoznavanje učenika sa prošlošću svog i drugih narada

I danas nastava istorije ima iste ciljeve, da obrazuje i vaspitava. U gimnazijama i drugim srednjim školama u Crnoj Gori izvodi se kvalitetna nastava istorije iako uslovi često nijesu povoljni. Da bi se postigao željeni uspjeh, treba savladavati brojne prepreke koje se svakodnevno srijeću u praksi. Da bi se poboljšao kvalitet nastave, kvalitet i obim znanja učenika, neophodno je imati dobro koncipirane, sadržajne nastavne programe, adekvatan fond časova za njihovu realizaciju, dobre udžbenike, stručne i pedagoški obrazovane profesore i vrijedne učenike. Profesor je organizator nastave i od njega najviše zavisi da li će nastava biti uspješna i kvalitetna. Od njega se mnogo traži, a njegov rad nije pravedno valorizovan. Prosvjetni radnici su najslabije nagrađeni od svih državnih službenika odgovarajuće stručne spreme.

Svi nastavnici istorije u gimnazijama imaju visoku stručnu spremu. Neki su završili jednopredmetni studij, a većina profesora je završila fakultet u Nikšiću i to kao dvopredmetni studij (istoriju i geografiju). Bez obzira na to, profesori bi trebalo da se stalno usavršavaju u struci, da prate razvoj istorijskih nauka, da putuju i upoznaju druge sredine, a oni za to nemaju uslova.

Zbog nezavidnog materijalnog položaja srednjoškolskih profesora, interesovanje za studij istorije opada, pa se stručna struktura nastavnika istorije pogoršava. Uslovi za stručno i pedagoško usavršavanje su nepovoljni. Stručno-pedagoški seminari se nedovoljno često održavaju. Ranije su Društvo istoričara i Zavod za školstvo organizovali seminare, naučne skupove i kongrese na kojima su profesori proširivali stručna znanja. Toga je sada malo, pa su nastavnici, naročito u nerazvijenim školama, ostavljeni da se sami nose sa svim nedaćama. No i pored slabih uslova za rad, u crnogorskim gimnazijama izvodi se kvalitetna i uspješna nastava istorije. Uspjeh učenika i kvalitet znanja to pokazuju.

Iako se u gimnazije po pravilu upisuju bolji učenici, ipak se nastavnici gimnazija žale da njihovi đaci donose nedovoljno znanja iz osnovne škole. U tim ocjenama nesumnjivo ima istine, ali i pretjerivanja. To je stara praksa da profesori srednje škole kritikuju nastavnike osnovnih škola, a univerzitetski profesori nastavnike srednjih škola. Istina je da je u osnovnim i srednjim školama, pa i u gimnazijama, kriterijum ocjenji-

vanja oslabio i gotovo svi učenici završavaju razred sa odličnim i vrlo dobrim uspjehom. Zapaženo je da se učenici teško privikavaju da na pravi način koriste udžbenike, istorijske karte i atlase i istorijsku literaturu.

Jedan od glavnih uslova za kvalitetnu nastavu su dobro urađeni nastavni programi i adekvatni nastavni planovi za njihovu realizaciju. Nastavni program je najznačajniji pedagoški dokumenat kojim se utvrđuju nastavni sadržaji, njihov izbor i obim. Po njima se pišu udžbenici i organizuje nastava. Zbog značaja nastavnih programa njih rade komisije sastavljene od istaknutih stručnjaka, pedagoga, metodičara i iskusnih nastavnika iz prakse. Izrada programa je vrlo složen i odgovoran posao. Pri izradi programa moraju se ispoštovati principi: da je naučno fundiran, da odgovara utvrđenom nastavnom planu, da je primjeren mogućnostima i uzrastu učenika, da ima saznavnu i vaspitnu komponentu.

Program istorije za gimnazije koji se sada primjenjuje je u osnovi dobro urađan i daje dobre mogućnosti da učenici steknu solidno znanje iz istorije i da prošire svoje opšte obrazovanje. Ali program ima i izvjesnih nedostataka, koji se dobrom voljom i korekcijom mogu ispraviti. Program je rađen u periodu dinamičnih društvenih promjena i radikalne reforme školskog sistema. Stiče se utisak da je rađen u žurbi i netransparentno, da nijesu dovoljno konsultovana i poštovana iskustva iz prakse. Društvene potrebe i reforma školstva zahtijevale su značajne promjene u programu. Neke sadržaje je trebalo izostaviti, a unijeti nove. Nije bilo nimalo jednostavno izvršiti sažimanje programa i izbor sadržaja od značaja za obrazovanje učenika.

Problem je bio i raspored nastavnih sadržaja po razredima. Zbog obimnosti programa teško je bilo rasporediti gradivo tako da učenici u svim razredima budu ravnomjerno opterećeni. U praksi se zapaža da su programi III i IV razreda preobimni i da ih je teško uspješno realizovati, dok je program II razreda osjetno siromašniji i lakši od ostalih. Bez pretenzije da ulazim u dublju analizu, za što ovdje i nema vremena, ukazaću na neke nedostatke programa i udžbenika po razredima i dati neke sugestije i predloge za njihove korekcije i poboljšanje.

Polazeći od ličnog iskustva i zapažanja svojih kolega, program istorije I razreda kao i udžbenik su solidno urađeni, ali imaju i neke nedostatke koji se mogu blažom korekcijom otkloniti. Smatram da bi u programu i udžbeniku I razreda trebalo naći mjesto za Persijsku državu, njen nastanak i razvoj. Bilo bi korisno da učenici nešto više saznaju o razvoju i značaju moćnog Persijskog carstva, što bi bilo koristan uvod za obradu

jedne od značajnijih tema u programu I razreda: Grčko-persijski ratovi. Bilo bi poželjno da se uspostavi jača veza pri proučavanju Krita i Mike-
ne, da čine cjelinu, kako je to bilo u prethodnom programu i udžbeniku. Istraživači istorije starih Grka upotrebljavaju sintagmu: kritsko-mikenska kultura, koja predstavlja temelj ukupne grčke kulture. Program I razreda završava se padom Zapadnog rimskog carstva i seobom naroda.

Smatram da bi bilo korisno da se u I razredu obrade teme vezane za Franačku državu, seobu Slovena, doseljavanje Južnih Slovena na Balkan i stvaranje prvih slovenskih država, Duklje i Zete Vojislavljevića, kako bi učenici već u I razredu počeli da uče istoriju Crne Gore. Prethodni program istorije I razreda završavao se temama iz nacionalne istorije do XI vijeka, što je bilo bolje nego u sadašnjem programu. Profesori smatraju da je stari program bio nešto primjereniji i davao bolje rezultate. Da bi se stvorio prostor za unosenje sadržaja iz nacionalne istorije, mišljenja sam da treba izostaviti sadržaje o civilizacijama na tlu Južne Amerike kao i civilizacije drevne Kine i Indije koji nijesu izučavani ni na studijama istorije. Treba dati prioritet potpunijem izučavanju nacionalne istorije i istorije evropskih naroda, ispred učenja istorije naroda Dalekog istoka i Južne Amerike, čije civilizacije, dakako, cijenim.

Program II razreda pretrpio je najveće izmjene. On obuhvata period od druge polovine V do kraja XV vijeka. Program je drastično sužen. Izostavljeni su neki sadržaji, veoma značajni za razumijevanje prilika na Balkanu i u Evropi, a koji su bitni za sticanje opšte kulture učenika. Nedostaju i jako važne informacije o Kijevskoj Rusiji, primanju hrišćanstva Istočnih Slovena, tatarskom ropstvu, Novgorodskoj kneževini, Moskovskoj Rusiji i oslobođenju od tatarske vlasti.

Posebno značajni nastavni sadržaji Zeta u doba Balšića i Crnojevića i pad Zete pod osmansku vlast nalaze se na kraju nastavnog programa i predaju se na kraju nastavne godine, kad su učenici opušteni i manje aktivni pa se taj dio gradiva mora obnoviti i ponovo obraditi na početku naredne školske godine u III razredu, čiji je program ionako preobiman.

Program III razreda je najobimniji. Sadrži niz izuzetno važnih sadržaja od posebnog značaja za sticanje temeljitog znanja iz istorije. Zbog obimnosti i težine gradiva nastavniku nedostaje vremena da gradivo kvalitetno obradi, a učenicima da ga uspješno savladaju. Valjano obraditi period od otkrića Amerike do balkanskih ratova zahtijeva poseban napor i za nastavnike i za učenike. U programu III razreda nalaze se velike teme: reformacija, apsolutističke monarhije, prosvećeni apso-

lutizam, buržoaske revolucije, Napoleonovi ratovi, ratovi za oslobođenje balkanskih naroda u XIX vijeku, revolucija 1848. godine, ujedinjenje Italije, ujedinjenje Njemačke, istočno pitanje, kolonijalna podjela svijeta, balkanski ratovi. Obrada ovih tema zahtijeva znatno veći broj časova da bi se približile i objasnile učenicima. Gotovo je nemoguće kvalitetno realizovati ovo gradivo sa dva časa nedjeljno, kako je utvrđeno sadašnjim nastavnim planom. Uz sve to, predviđena je obrada gradiva iz nacionalne istorije Crne Gore od pada pod osmansku vlast pa do Prvog svjetskog rata, što obuhvata najznačajniji dio istorije Crne Gore.

Smatram da bi program III razreda trebalo da se završava događajima iz polovine XIX vijeka, odnosno revolucijom 1848. godine. Gradivo iz nacionalne istorije vezano za vladavinu knjaza Danila i knjaza Nikole treba premjestiti u program za IV razred. Mišljenja sam da, bar u osnovnim crtama, treba naći prostora za osnovne informacije o Rusiji iz vremena Ivana Groznog, Petra Velikog, carice Katarine, jer se radi o carstvu sa kojim je Crna Gora dva vijeka imala jako bliske odnose.

Za ovako obiman program urađen je veoma kvalitetan udžbenik. No, kako je već ukazano na obimnost i neophodno skraćivanje programa za III razred, to nameće potrebu za korekcijom udžbenika.

I program IV razreda je, i pored toga što obrađuje teme istorije samo XX vijeka, jako obiman. Posebno su proširene lekcije iz istorije Crne Gore i životu u Kraljevini SHS. Udžbenik nosi pečat svog vremena i svojih autora. U prikazivanju i tumačenju nekih događaja znatno se razlikuje od tumačenja autora prethodnih udžbenika. U njemu se jasno vide promjene ideološkog sistema, pogledi, kao i ocjene savremenih događaja. Prikazuju se savremeni istorijski događaji koji još nijesu verifikovani od strane istorijske nauke niti potvrđeni od nekih aktera u tim događajima. Ne postoji potrebna vremenska distanca za objektivnu ocjenu nekih događaja iz bliske prošlosti. U udžbeniku autor dosta nametljivo iznosi svoj politički stav, koji još nije naučno verifikovan. Većina tema u udžbeniku je dobro obrađena, naročito iz opšte istorije, pa je za ove lekcije izuzetno pogodan za upotrebu.

Radi poboljšanja nastave istorije i podizanja na viši nivo znanja učenika, potrebno je stalno vršiti provjere i korekcije nastavnih programa, usavršavati ih, i prema njima raditi kvalitetne udžbenike. U tom stalnom radu neophodno je istraživati rezultate rada profesora ali i uvažavati njihova mišljenja i sugestije koje proističu iz neposrednog iskustva. Nadam se da i ova zapažanja mogu biti od koristi za rad na poboljšanju kvaliteta nastave istorije.

Predrag Ražnatović

THE TEACHING OF HISTORY IN GRAMMAR SCHOOLS

Summary

This paper discusses syllabi and textbooks of history in grammar schools in Montenegro. The syllabi for history for grammar schools that are used now have certain shortcomings that can be overcome with some good will and corrections. The syllabi were done in the period of dynamic social changes and radical reform of the educational system, without adequate consultations and using practical experience. Due to the comprehensive syllabi, it is difficult to arrange the content in such a way that students in all grades are exposed to an equal amount of content. In practice, syllabi for the third and the fourth grade are overburdened to be successfully implemented, while the syllabus for the second grade is much more relieved and easier than those for other grades. In order to improve teaching of history and raise the students' knowledge level, it is necessary to carry out reviews and corrections of the syllabi, improve them and create quality textbooks in accordance with them. Through this permanent work, it is necessary to look into the results of teachers, but also take into consideration their opinions and suggestions arising from their experience.

Key words: teaching history, grammar schools, syllabi, textbooks